כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

בסודשיח

בס"ד ■ יום רביעי ■ פרשת מטות ■ כ"א תמוז ה'תשע"ט ■ 24.07.2019 ■ גליון מס' 541

תפוצה לכל קהילות ישראל

ההתנתקות של בני גד וראובן

/ הרב יעקב הלוי פילבר

בקשתם של בני גד ובני ראובן: "אל תעבירנו את הירדן" נחשבה על ידי משה ל"תרבות אנשים חטאה", מה היה חטאם בבקשתם זו? לכאורה החטא היה שלא רצו לעבור את הירדן ולהתיישב בארץ ישראל המערבית, אבל העיון בפרשה מראה לנו שלמשה לא הייתה בעיה היכן יתגוררו שני השבטים, שהרי לבסוף התאפשר להם להתיישב בארץ הגלעד - ואם כך מה היה חטאם? לא בחנם מספרת לנו התורה: "ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד עצום מאוד", מפני שהעובדה הזו היא שגרמה לבקשתם של שני השבטים שלא לעבור את הירדן, ועל כך הייתה הקפדתו של משה - וכל כך למה? בני גד ובני ראובן היו מסודרים מבחינה כלכלית, ואילו באותה העת היו עם ישראל באמצע הדרך, בדרכם לארץ ישראל כשעדיין לא הגשימו את כל שאיפותיהם, אבל כל זה כאילו לא נגע לשני השבטים, הם היו עסוקים בדאגה לעתידם הכלכלי תוך התעלמות מהיעוד הכולל של האומה. תופעה דומה לזו מתרחשת בתקופתנו שאותה צפה הראי"ה מראש וכתב עליה בספרו "אורות" [עמ' פד]: ש"השלוה הגשמית שתבוא לחלק מהאומה אשר ידמו שכבר באו למטרתם כולה, תקטין את הנשמה ויבואו ימים אשר תאמר אין בהם חפץ, השאיפה לאידיאלים נשאים וקדושים תחדל וממילא ירד הרוח וישקע". התהליך הזה של נטישת האידיאלים האישיים והלאומיים, בעבר ובהווה, הוא תוצאה של שקיעת האדם בהישגים חומריים ורדיפה אחר שפע חומרי.

רכישת רכוש כשלעצמה אינה שלילית, יש לבחון אותה לטוב או לרע על פי שני מדדים: א. איך העושר הגיע לאדם, ב. לאיזו מטרה הוא משתמש בו. שהרי אבותינו אברהם יצחק ויעקב היו בעלי רכוש רב כמו שכתב הראב"ע [שמות כא ב] "ומקנה רב היה לאברהם גם ליצחק גם ליעקב". והעושר הרב לא זו בלבד שלא פגע בעולמם הרוחני והמוסרי של האבות אלא אף סייע להם לעבוד בהם את ה'. גם ריה"ל בספרו הכוזרי [מאמר ב ג] סובר ש"מיעוט רכישת קניינים אינו עבודת האלוקים אצל מי שהרכישה מזדמנת לו בלא יגיעה ואינה מבטלת אותו מלימוד החכמה ומן המעשה הטוב, ובייחוד אם אדם זה מטופל בבנים, ומאווייו להוציא ממונו לשם שמים", להיפך -כותב ריה"ל- "לאיש כזה ריבוי הרכישה נכון יותר". אבל לא כך נהגו בני גד ובני ראובן בעושרם ונתקיים בהם הכתוב: "עושר שמור לבעליו לרעתו" כי העושר שלהם היה הסיבה לכישלונם, וכך תיארו זאת במדרש [תנחומא מטות ח]: "וכן אתה מוצא בבני גד ובני ראובן שהיו עשירים הרבה, והיה להם מקנה גדול, וחבבו את המקנה, וישבו להם חוצה לארץ ישראל, לפיכך גלו תחלה מן השבטים, שנאמר ויגלם לראובני ולגדי" [דה"א א, ה כו], "מי גרם להם, על שהפרישו עצמן מן אחיהם בשביל מקניהם, ומנין? ממה שקראו בענין: ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד". והנה ההסתנוורות שלהם מהעושר שיבשה אצל שני השבטים את סדרי העדיפויות שלהם, ועל כך אמרו חז"ל: "לב כסיל לשמאלו - אלו בני ראובן ובני גד שעשו את העיקר טפל ואת הטפל עיקר, שחבבו את ממונם יותר מהנפשות, שהם אומרים למשה תחילה: 'גדרות צאן נבנה למקננו פה', ורק אח"כ מוסיפים: 'וערים לטפנו'. אמר להם משה: (דבריכם) אינם כלום, אלא עשו את העיקר תחילה: 'בנו לכם ערים לטפכם' ואחר כך: 'וגדרות לצאנכם'".

ואכן העדפת הרכוש על הדאגה לטיפול בבנים היה כישלון אישי של שני השבטים, אבל לא זה מה שהטריד את משה, הדאיגה אותו הסכנה ברמה לאומית שעלולה לגרום ההתנהלות הזו של שני השבטים, הוא ראה כאן תחילתו של תהליך התנתקות, כאשר חלק מן העם לא אכפת לו מה

עוד בעיתון

ניתן לעבור לכתבה הרצויה ע"י לחיצה על שמה.

הנדר והבמה
היחס אל הנדרים בתורה - מסוייג הוא. האב והבעל יכולים ורשאים להפר אותם. חכם יכול להתיר אותם...
המשך בעמי 2

פרשת נדרים
לקראת סוף הנהגתו של משה עם תום ארבעים שנות הנדודים ולאחר שמינה תחתיו כבר את יהושע כמחליפו, מבקש הקב"ה...
המשך בעמי 3

שוויית קיץ
מבואר בהלכה שאסור לברך 'שהחיינו' בתקופת בין המצרים על פרי חדש או בגד חדש...
המשך בעמי 4

סיפור לשבת
המתכבד בקלון חברו...
תחנת הרכבת בעיר ראדום השחירה מרוב אדם. חסידי אוסטרובצה, חסידים מחצרות אחרות, ואף מי שלא נמנו כלל...
המשך בעמי 6

שביבים
- בזכות פיקוח נפש שלא היה
- "לא נגרם נזק לשום יהודי"
- ספירט כמרפא לעיניים
- העדיפו את הגביר על פני היתום

המשך בעמי 7

מתרחש עם חלק אחר של העם, כשהחלק המבוסס של העם מרוצה מעצמו בתחושה ובאשליה שכאילו פתר את הבעיות שלו, שהרי יש לנו מקנה רב עצום מאוד, יש לנו ארץ מקנה, אנחנו ב"ה מסודרים, מה לנו אחריות לאומית, אל יטרידו אותנו בנטל שותפות גורל של שאר העם היהודי, כשאני את נפשי הצלתי, ועל כן טוב לנו שאנחנו פה והם שם. זו היתה ההתנתקות של בני גד ובני ראובן והיא דומה להתנתקות המתרחשת כיום בחברה הישראלית, שחלק מהחברה מנתקת את מדינת ישראל מארץ ישראל, אבל ההתנתקות אינה מסתיימת בכך, את תוצאותיה אנו רואים גם באי-האכפתיות של תושבי "מדינת תל אביב" מאחיהם שבפריפריה או תושבי יש"ע. מפני האפשרות הזו חשש משה כשבאו אליו בני גד ובני ראובן ואמרו לו: "אל תעבירנו את הירדן". בבקשתם זו ראה משה סכנה שמהלכה יביא לקרע בעם, שהיא תשפיע לרעה על האחווה והערבות ההדדית בין כל חלקי העם, ועל זה הוא הוכיח אותם. ורק אחר ששני השבטים התחייבו בפני משה: "לא נשוב אל בתינו עד התנחל בני ישראל איש נחלתו" ועוד הוסיפו ואמרו: "נחנו נעבור חלוצים", שהם הצהירו אמונים לאחדות העם והסירו כל חשש מכוונת ההתנתקות ותחלואיה, ורק אחרי ההתחייבות הזו הסכים משה לאפשר להם, לאחר שימלאו את התחייבותם זו, להתיישב לבסוף מעבר לירדן.

הנדר והבמה

/ הרב עזריאל אריאל*

היחס אל הנדרים בתורה - מסוייג הוא. האב והבעל יכולים ורשאים להפר אותם. חכם יכול להתיר אותם. עצם העובדה, שהתורה עצמה מראה את הדרכים כיצד להימנע מלקיים את הנדר, מוכיחה שהנדר אינו דבר רצוי. חריפים הם דברי חז"ל בהקשר זה: "כל הנודר - כאילו בנה במה, והמקיימו - כאילו הקריב עליה קרבן". ועלינו להבין את דבריהם. מה באו ללמדנו בהשוואת הנודר לבונה במה? אם רצו לומר שהרי הוא כעובד עבודה זרה - היה להם לומר זאת במפורש, כפי שאמרו, למשל, ש"כל הכועס כאילו עובד עבודה זרה"! עוד יש להעיר, שה"במה" אינה עבודה זרה כלל ועיקר! ה"במה" היתה מקום שבו הקריבו קרבנות לשם ה', אך מחוץ לירושלים. במשך רוב תקופת הבית הראשון נאמר על הישרים שבמלכי יהודה: "רק הבמות לא סרו, עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות".

ההסבר לכך נמצא בדברי המהר"ל מפראג: מהו הפגם שיש בהקרבת קרבן בבמה? הקב"ה קבע מרכז אחד ויחיד לעבודתו, שהוא: בית המקדש אשר בירושלים. זהו המקום היחיד, שכל העם כולו בא אליו להקריב בו את קרבנותיו. אדם הבונה במה לעצמו, בהחלט מבטא בכך עוצמה אדירה של רגשות אהבה לשם ה'; אבל אלו רגשות פרטיים. לא בהם חפץ ה', כי אם בדבקותה של האומה כולה כאחד בעבודתו, בעבודה הציבורית המרוכזת בבית המקדש האחד.

כמעשהו של בונה הבמה, כן מעשהו של הנודר. גם הוא עושה לו תורה פרטית משלו. התורה הנתונה מהר סיני אומרת: מותר. והוא אומר: אכן לכל העם הדבר מותר, אבל לי הוא אסור. אמנם אפשר לראות בזה עוצמה אדירה של שאיפה אישית לדבקות א-להית ברמה האישית. אבל לא בזה חפץ ה'. הוא מבקש את העבודה הציבורית של כל העם האחד המקיים תורה אחת, ולא באוסף של פרטים שכל אחד מהם עושה לו תורה פרטית משלו.

הנדרים החיוביים הם אותם נדרים אישיים אשר באים לחזק את האדם בדרכו אל קיומה המלא של התורה הציבורית האחת.

לפני ה'

ויכוח אידיאולוגי מרתק מתנהל בין השיטין, במהלך המו"מ ה"תמים" שבין בני גד ובני ראובן לבין משה רבינו: למי הארץ אשר בני ישראל עסוקים בכיבושה? האם ארץ ישראל היא או ...?

בפי בני גד ובני ראובן מכונה את הארץ: הארץ אשר הכה ה' לפני עדת ישראל. מטרת הכיבוש היא א"כ, עדת ישראל: בטחונה, כלכלתה ושאר צרכיה של האומה. על כן הם מבקשים "תנה לנו את הארץ הזאת לאחוזה". גם לאחר "שיחת מוסר" ארוכה מפי משה, נשארים הם בתפיסתם. הם דואגים קודם כל לכלכלה (גדרות לצאן) ואח"כ אף לביטחון (ערים לטף), ומוכנים לסייע גם לאחיהם להגיע אל מנוחתם, אל נחלתם ואל מקומם. לכן חוזר משה על דבריהם, אך בסיגנון אחר: אם תחלצו לפני ה' למלחמה, ועבר לכם כל חלוץ את הירדן לפני ה' עד הורישו את אויביו מפניו". לא מלחמה של עם הכובש לו נחלה יש כאן. מלחמת ה' היא זו! אזי - "ונכבשה הארץ לפני ה'... והיתה הארץ הזאת לכם לאחוזה לפני ה'". לכן, אם לא יעברו חלוצים, לא חטא חברתי יש כאן, של אח שאינו יודע את אחריותו כלפי אחיו, אלא "הנה חטאתם להי'", ממש.

רק מתוך גישה כזאת ניתן להם לגשת לבנין הארץ. אבל אז באופן טבעי מקבלים הערכים את הסדר ההולם: קודם הערים לטף (ביטחון) ורק לאחר מכן הגדרות לצאן (כלכלה). ואכן בני גד ובני ראובן מקבלים את הדברים וחוזרים עליהם באומרם: "ועבדיך יעברו כל חלוץ צבא לפני ה' למלחמה..."', כי אל ארץ ה' פניהם מועדות.

"גיור" הכלים (תשנ"ט)

מלחמת מדין מלמדת אותנו, אגב אורחא, את דיני הכשרת הכלים שיהודי קונה ממי שאינו יהודי. אך הדברים, הנראים פשוטים במבט ראשון, אינם פשוטים כלל ועיקר. וכך אומרת לנו התורה: "כל דבר אשר יעבור באש, תעבירו באש וטהר, אך במי נידה יתחטא; וכל אשר לא יבוא באש, תעבירו במים". המשמעות הפשוטה היא דיני

הגעלת כלים, כפי שהם מוכרים לנו בהלכות הפסח: כלי שמשתמשים בו באש, צריך ליבון באש כדי להכשירו, ואם משתמשים בו באמצעות מים, עליו לעבור הגעלה במים רותחים. אבל ההסבר הזה אינו מספק. מדוע כתוב "וטהר" ביחס לכלי שעבר ליבון? הרי הליבון אינו מטהר מטומאה אלא מכשיר כלי שבלע איסור! ואם הכלי כבר נטהר מטומאת מת על ידי הליבון, מדוע צריך לחטא אותו ב"מי נידה", דהיינו: להזות עליו מים שהונח בהם אפר של פרה אדומה? ואם נדרשת פעולה נוספת כדי לטהר את הכלי, מדוע היא נדרשת רק בכלים הטעונים ליבון ולא בכלים הטעונים הגעלה? האם הגעלה במים יכולה לטהר יותר מאשר ליבון באש?

כל השאלות הללו מובילות לתשובה של חז"ל בסוף מסכת עבודה זרה. הטהרה שעליה מדובר כאן איננה טהרה מטמאת מת. "מי הנידה" שמדובר עליהם כאן אינם "מי הזיה" של אפר פרה אלא "מים שהנידה טובלת בהם", דהיינו: מי מקוה. ומכאן למדנו את הלכות טבילת כלים. הקונה כלי מן הגוי, עליו להטביל אותו במקוה. הדבר לא נדרש כדי להכשיר אותו מן האיסור. לשם כך די בליבון או בהגעלה. עצם הקניה של הכלי מן הגוי מחייבת אותנו לטהרו על ידי טבילה במקוה.

דבר מעניין מאד יש בדיני ההגעלה. מי שמתארח אצל גוי או שואל ממנו כלי - אינו צריך להטביל אותו. אבל מי שקונה כלי מגוי - אסור לו להשתמש בו ללא טבילה. הבעלות היא הקובעת את חיוב הטבילה. עלינו לומר שטבילת הכלים אינה חלק מהלכות כשרות אלא חלק מהלכות גיור. כשם שגר הבא להתגייר צריך להיכנס לעם ישראל על ידי טבילה במקוה (בגיורת, שאינה חייבת בברית מילה, די בכך), כך גם כלי הבא מרשות הגוי לרשותו של ישראל צריך טבילה ש"תגייר אותו", כביכול. קדושת החיים של אדם מישראל, מקדשת לא רק את גופו, על ידי טבילת הנידה, ולא רק את מאכלו, על ידי שמירת הכשרות, אלא אף את כליו. כדי שהכלים יהיו ראויים לתפקידם, כמשמשים את קדושת החיים של עם ישראל, עליהם לעבור טבילה של "גיור".

*הרב עזריאל אריאל שליט"א רב היישוב עטרת.

פרשת נדרים

/ הרב איתמר הרשקו

לקראת סוף הנהגתו של משה עם תום ארבעים שנות הנדודים ולאחר שמינה תחתיו כבר את יהושע כמחליפו, מבקש הקב"ה ממשה שיצווה את בניו עליו דרך ראשי המטות- על פרשת הנדרים.

עניין הפרת הנדרים הוא ייחודי לכל התורה עד כדי כך שחז"ל הגדירו אותם כדברים הפורחים באוויר[1], ובמיוחד אמור הדבר לגבי הפרת הנדרים שהבעל או האב זכאים בו.

אם נרצה להמשיל זאת, אזי נערה בת מצווה שנדרה בשעה 8:00 בבוקר שלא לשתות חלב כלל ובא אביה והפר לה- הנדר שלה הופר.

לאחר שעה קלה התארסה הבחורה בשעה טובה ושוב נדרה שלא לשתות חלב. הפעם באים האב והארוס ומפרים לה יחדיו- ונדרה מופר בזה.

כעבור עוד שעה התחתנה הבחורה ושוב נדרה שלא לשתות חלב- הפעם רק בעלה יכול להפר לה את הנדר, וכך אכן הוא עשה ונדרה הופר.

אבל מכיוון שהוא ראה שאשתו פרוצה בנדרים הוא עמד וגירש אותה עוד טרם חצות היום. ושוב הבחורה נדרה שלא לשתות חלב כלל.

כעת אין לה מי שיפר את הנדר והיא ברשות עצמה עד שיבוא חכם או שלושה הדיוטות ויותר לה הנדר על ידי פתח כל שהוא.

למרות שזו אותה הנערה ונדריה היו באותו היום, בכל פרק זמן היא שינתה את מעמדה ההלכתי וכך גם היה עם הפרות נדריה.

דבר זה מלמד אותנו שאין הבדל הלכתי בין אשה לאיש בעניין הנדרים, אלא אם כן יש לה על מי להישען.

שכן אם יש לה אב או בעל היא תעדיף שהוא ייקח על עצמו את האחריות לנדריה וכל עוד אין הוא מסכים עמה אין נדרה גמור בדעתה. אך כאשר היא ברשות עצמה אין היא שונה מכל נער אחר בן גילה.

פרשה זו נאמרת לראשי המטות כדי לומר לעם ישראל הנשענים תדיר על מנהיגיהם כדוגמת המטה שהאדם נשען עליו, שיחד עם ההישענות על המנהיגים עליהם גם לגמור בדעתם ולעבוד את ה' גם לו חלילה לא היה להם מנהיג ההולך עמם.

מעין זה אומר הקב"ה לשמואל כאשר העם ביקש להמליך מלך עליהם- "כי לא אתך מאסו כי אתי מאסו ממלך עליהם[2]", משום שרצונם להישען על מישהו שייקח מהם את אחריות וממילא הם יהיו פטורים מכלום- כאשה הסומכת על בעלה שיפר נדרה.

פעמיים מספרים לנו חז"ל את סיפור גדילתו של ר"ע[3] לאחר שהוא מתחתן עם רחל, וכיצד הותר הנדר של כלבא שבוע שלא לזון את רחל ביתו.

כאשר ר"ע מבקש לחזור הביתה לאחר שתים עשרה שנות לימוד וגדילה, הוא שומע מאחורי הבית כיצד זקן רשע שהוא היה בעצם אליהו, שואל את רחל עד מתי תהיי כאלמנה חיה?

רחל עונה לו- אם הוא ישמע לי שילך עוד שתים עשרה שנה ללמוד.

מדוע הקב"ה משמיע לאוזני ר"ע את השיחה הזו ערב חזרתו הביתה?

אין זאת אלא כדי שר"ע ילמד עוד דבר אחד שלא היה מחודד אצלו די הצורך.

הרי במשך השנים האחרונות שהוא גדל בהם בתורה ישבה אשתו בלא משען ומשענה ללא בעל ובלי אב והיא נאלצה להסתדר

בכוחות עצמה. כל שכנותיה ראו את מסירותה הרבה למען תורת בעלה אך לא כל כך הבינו כיצד זה היא חיה כך.

כשר"ע ביקש לשוב הביתה הוא חשב שהוא בא עם שתים עשרה שנות לימוד ושתים עשרה אלף תלמידים, אך לאחר ששמע את השיחה של רחל עם השכן, הוא הבין את כל השנים הללו אחרת.

אין כאן רק שתים עשרה שנים שלו כי אם יש כאן גם שתים עשרה שנות לימוד שמלמדת רחל את כולם מהי מסירות לתורה וכיצד זה שהאשה לא נסמכת לא על האב ולא על הבעל.

דבר זה גרם לר"ע להבין שכל מה שהוא עשה היה ברשות- לא כפירוש של המילה 'הסכמה' כי אם בפירוש של המילה 'מקום'[4]. הוא יכל לגדול בתורה רק כי הוא היה ברשותה של אשתו שמסרה עצמה למענו.

ולכן לא היה צריך ר"ע לשבת ללמוד עוד שתים עשרה שנים כי אם מה שהיה עד כה- כפול הוא אחד שלו ואחד של רחל.

למחרת הוא אומר לתלמידיו כאשר רחל נופלת לרגליו- שלי ושלכם שלה היא, שזה מה שהראה לו הקב"ה בליל אמש.

לאחר מכן כשניגש אליו כלבא שבועא הוא מתיר לו את הנדר מכיוון שאפילו היה יודע ר"ע רק משנה אחת לא היה מדירו מנכסיו ואין זה נחשב כדבר שנולד ומתחדש כעת[5], שכן לולי ההסכמה הראשונה ההיא- לא היה מגיע ר"ע לשום מעמד כלל.

גם בימינו אנו, נדרשים העם כולו לחלץ חושים ולעמוד על דעתם בלא לחכות שמישהו יפעיל אותם. שכן כל מי שפעל עם א-ל יבוא ויטול שכרו בכך ששמע לדבר ה' והחיש גאולתו.

ובימי בין המצרים אנו נשתחרר מכל הצר והמיצר את דרכנו עד תתגלה לעין כל אהבת ה' עלינו.

1 - חגיגה י
2 - שמואל א ח, ז
3 - כתובות סב:; נדרים מט.
4 - כדוגמת 'רשות היחיד'
5 - תוס' שם

שו"ת קיץ הרב שבתי יגל / הכולל הקהילתי רעננה

ברכת שהחיינו בימי בין המצרים

שאלה: מבואר בהלכה שאסור לברך 'שהחיינו' בתקופת בין המצרים על פרי חדש או בגד חדש, והסתפקתי אם הזדמן לי פרי חדש, האם אפשר לחפש מקום שעורכים בו ברית מילה, ולבקש מאבי הבן[א] שיכוון להוציא אותי בברכת 'שהחיינו' (שהרי בברית מילה מותר וצריך לברך 'שהחיינו' גם בימים אלו) ועל סמך זה לאכול את הפרי החדש?

תשובה: אכן שאלה יפה הזדמנה לפתחי, ואענה את הנראה לענ"ד.

מבואר בשולחן ערוך[ב] שטוב ליזהר מלברך שהחיינו בתקופת בין המצרים על פרי חדש או בגד חדש (אך על מצווה שזמנה בימים אלו כגון ברית מילה או פדיון הבן מותר לברך) ושני טעמים מצינו בהסבר הלכה זו:

א. ספר חסידים - איך אפשר לברך 'שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה' כשהזמן הוא זמן של צער ופורענות[ג]?

ב. מהרי"ל - כדי למעט בשמחה[ד].

סיבה או סימן

נראה שנחלקו המהרי"ל והספר חסידים אם הברכה עצמה היא סיבת האיסור בגלל נוסח הברכה, או שסיבת האיסור היא עצם השמחה שיש באכילת פרי חדש ויש למעט בשמחה בימים אלו, והברכה היא רק סימן לשמחת הלב.

והנה שאלתך היא בדיוק נקודת ההבדל בין הטעמים השונים, שאם הבעיה היא בנוסח הברכה ולא בעצם אכילת הפרי, אם כן באופן שהנך לא מברך בפועל אלא רק יוצא ידי חובה ממי שמברך על מצווה שזמנה בימים אלו כגון 'ברית מילה'[ה], רשאי אתה לעשות כך, אולם לטעם השני, הברכה עצמה היא לא סיבת האיסור, אלא רק סימן לשמחה בה אתה שרוי באכילת פרי חדש, ואם כן עצם אכילת הפרי בימי בין המצרים - אינה ראויה, ומה יועיל שתצא ידי חובת הברכה מאדם אחר?

האם ניתן לברך ברכת 'הטוב והמטיב' בימים אלו?

והנה ניתן לומר שלהלכה נקטו הפוסקים שהטעם הראשון הוא העיקרי, ומשום כך מתירים לברך[ו] ברכת 'הטוב והמטיב' בימים אלו על אף שברכה זו היא ברכה מקבילה לברכת שהחיינו, וגם היא נתקנה על שמחת הלב (אלא שברכת שהחיינו היא ליחיד, וברכת הטוב והמטיב היא לרבים כאשר יש לו שותפים עמו בטובה)

אמנם בשו"ת הלכות קטנות כתב שכשם שאין לברך ברכת שהחיינו בימים אלו כך אין לברך גם ברכת הטוב והמטיב[ז], וכמו כן האליהו רבא העתיק את טעם המהרי"ל, אך נראה שלהלכה אין לנו אלא דברי המגן אברהם[ח] והמשנה ברורה[ט] שהם עמודי ההוראה שהעתיקו את טעמו של הספר חסידים, והמשנה ברורה דחה להדיא את דברי האליהו רבא[י].

ומעתה נראה שאכן מותר לצאת ידי חובה בברכת 'שהחיינו' מאבי הבן[יא] (ויש להודיע לאבי הבן שיכוון להוציאך בברכתו) ועל סמך זה לאכול פרי חדש בתקופה זו, אף בימות החול[יב].

כמו כן לפי האמור נראה לומר שאם אדם מברך 'שהחיינו' על פרי חדש שלא ימצא בשווקים לאחר תשעה באב (וכמבואר ברמ"א[יג]

שעל פרי כזה מותר לברך שהחיינו בשלשת השבועות[יד]) יכול בברכת שהחיינו זו לפטור גם פירות חדשים נוספים (אף אם פירות אלו כן ימצאו בשווקים לאחר ט' באב) ולאכלן[טו].

אמנם אחר כתבי זאת ראיתי כי דעת הגאון הרב שמואל אליעזר שטרן שליט"א לא כך היא[טז], וגם כאשר מברך שהחיינו מטעם אחר יש להמנע מאכילת פרי חדש כדי למעט בשמחה ונסמך על דברי המהרי"ל ושו"ת הלכות קטנות דלעיל[יז], אמנם תורה היא וללמוד אני צריך, ולא אמנע מלכתוב שלענ"ד ניתן להקל בדבר ולסמוך על דברי הפוסקים המובאים לעיל המתירים לברך ברכת 'הטוב והמטיב' בימים אלו, שהרי בלאו הכי הט"ז[יח] והגר"א[יט] פקפקו על עצם דין זה של 'ברכת שהחיינו' בימי בין המצרים[כ] (ועיין בהערה[כא]) וגם השולחן ערוך לא כתב הלכה זו בלשון איסור מוחלט אלא כתב 'טוב ליזהר'[כב], וכן מהרמ"א מוכח שנקט כטעמו של הספר חסידים[כג].

ובחפשי בספרים מצאתי כי בשו"ת רבבות אפרים[כד] דן בשאלה זו ומסיק להיתר כנ"ל.

יש לחלק בין הימים שבין י"ז בתמוז לר"ח אב, לבין הימים שבין ר"ח אב עד תשעה באב

אמנם נראה שכל זה נכון בין י"ז בתמוז לר"ח אב[כה], אולם מר"ח והלאה[כו] שאז אכן כבר מוזכר בגמרא שיש למעט בשמחה, נראה שיש לנקוט לאיסור בשאלה זו, ולחוש לטעם המהרי"ל שאין לאכול פרי חדש בימים אלו כדי למעט בשמחה[כז].

א - וכמו כן ניתן להעמיד את השאלה באופן ששומע את הברכה ממי שנולדה לו בת ומברך 'שהחיינו' כאשר רואה אותה בפעם הראשונה (כפי שמחדש המשנה ברורה בסימן רכ"ג ס"ק ב') שנראה שגם ברכת שהחיינו זו ניתן לברך בימי בין המצרים דומיא דשהחיינו על ברית מילה או על פדיון הבן.

ב - סימן תקנ"א סעיף י"ז.

ג - ספר חסידים (מרגליות) סימן תת"מ, ואע"פ שאין כוונת המברך לזמן כתאריך, אלא לזמן התחדשות בפרי, מכל מקום אין זה נשמע טוב בימים אלו.

ד - ספר מהרי"ל (מנהגים) הלכות שבעה עשר בתמוז ותשעה באב.

ה - ויש לציין שבהלכה יש דעות שונות אם לברך 'שהחיינו' בברית מילה ומנהג ארץ ישראל לברך (עיין יו"ד סימן רס"ה סעיף ז', ואולי משום כך השו"ע נקט לדוגמא בסימן תקנ"א סעיף י"ז רק את מצוות פדיון הבן ולא זכר גם מצוות ברית מילה) והסתפקתי האם בחתונות של בני ספרד הנערכות בימים אלו (עד ר"ח אב) האם יברכו 'שהחיינו' על טלית חדשה כמנהגם בכל חופה, או לא, ונראה יותר לומר שמאחר ועיקר העניין של הטלית מתחת לחופה, היא כדי לקיים בה את קניין החופה לחלק מהשיטות ('ופרשת כנפך על אמתך') אלא שמאחר ומביאים טלית, ממילא מביאים טלית חדשה, וממילא מברך שהחיינו ומכוון גם על הנישואין, ועל הדירה והרהיטים וכו', אבל עיקר עניין הבאת הטלית הוא בשביל קניין החופה, א"כ בימי בין המצרים שאין אנו מביאים את עצמנו לידי חיוב ברכת שהחיינו, נראה יותר שיש לקחת טלית ישנה שכבר ביירך עליה שהחיינו קודם בין המצרים, ולא יברך שהחיינו מתחת לחופה, וי"ע.

ו - עיין שערי תשובה סימן תקנ"א ס"ק י' (ומה שכתב שאם מקבל בגד במתנה מברך הטוב והמטיב הוא על פי פסק השו"ע בסימן רכ"ג סעיף ה' שהיא טובה לו וטובה לנותן) ושו"ת אגרות משה חלק ג' אורח חיים סימן פ' לגבי רכישת רכב בין י"ז בתמוז לר"ח אב.

ז - וז"ל ההלכות קטנות חלק ב' סימן קע"ה: שאלה אם יש לברך הטוב והמטיב על שינוי יין בבית האבל. תשובה אין להביא ראיה (ברכות נ"ט:) ממארז לו מת אביו ויורשו דמברך הטוב והמטיב דהתם הוי כמי שפודה בנו בין המצרים דמשום דלא יחמיץ המצוה יאמר שהחיינו (או"ח סי' תקנ"א ס"ז) אבל להרבות ביין כדי לברך אין ראיה וכן להביא לפניו פרי חדש לומר עליו שהחיינו. ונראה דאין ללמד מההוא דשאני אבילות בית המקדש דחמיר (עמג"א שם ס"ק מ"ב ושד"ח אבילות סי' ע"ט) והרי הרבה נמנעים באותם הימים מבשר ויין ובאבל יחיד אדרבא מרבים מהם משום ויין למרי נפש. ונראה דבין המצרים הנוהגים שלא לומר שהחיינו גם יש למנעם שלא ישנו ביין כדי שלא יברכו ברכת הטוב ומטיב דבמקום שהחיינו הוא אלא שזה ליחיד וזה לרבים...' עכ"ד (ומובא בכף החיים סימן קע"ה ס"ק י"א) ודע שלפי דבריו יש להעיר על דברי הגר"א שהקשה על פסק זה של השו"ע שלא לברך שהחיינו בימים אלו, מהגמ' בברכות שם שאפי' ביום המיתה מברך שהחיינו על הירושה (ונפסקה גמ' זו להלכה בסימן רכ"ג ס"ב) ולא יהיו ימי בין המצרים חמורים יותר מיום המיתה ולכן כתב הגר"א שהלכה זו היא 'חומרא יתירה', ולאמור ניתן לדחות זאת שמה שמברך שהחיינו ביום המיתה על הירושה זה משום שאין התזמון תלוי בו ולכן לא יחמיץ הברכה, משא"כ כאשר מביא את עצמו לידי ברכה זו, ואף שלמעשה ניתן לברך שהחיינו בימי האבל על פרי חדש וכפי שכתב המגן אברהם (סימן תקנ"א ס"ק מ"ב) שלא מצינו שאבל אסור לברך שהחיינו, מ"מ ניתן לומר דשאני אבילות בית המקדש דחמיר.

ח - סימן תקנ"א ס"ק מ"ב.

ט - סימן תקנ"א ס"ק צ"ח.

י - עיין שער הציון בסימן תקנ"א אות מ"ח.

יא - ואין לומר ש'שומע כעונה' וא"כ נחשב כמדבר ממש, דזה אינו, ששומע כעונה לא נחשב כמדבר ממש לענין זה גם לפי שיטת 'בית הלוי' ואכמ"ל (דס"ק לא מוציא המילים מפיו)

יב - והנה בשו"ת כתב סופר או"ח סימן כ"ו הסתפק אם רשאי לכלול יחד ב' סוגים של שהחיינו עי"ש אי משום חבילות חבילות אי משום מיעוט הודיה לה', אך בשו"ת שבט הלוי חלק ד' סימן כ"ה דחה דבריו מכח דברי הרמ"א בדרכי משה סימן תרמ"א עי"ש, ובנד"ד אין זה שייך כלל, הן משום שגם הכת"ס מודה היכא שא"א בעניין אחר (ולכן גם אבי הבן עצמו יכול לאכול פרי חדש על סמך ברכת שהחיינו שמברך על הברית) ועוד שכאן לא מדובר באדם אחד שמברך ברכה אחת על שני סוגים של שהחיינו, אלא באבי הבן שמברך 'שהחיינו' על ברית המילה, ואדם אחר שיוצא ידי חובה בברכה זו על פרי חדש, ובכה"ג לא שייך כלל הנידון של הכת"ס ודו"ק (וע"ע שו"ת מנחת שלמה חלק א' סימן כ')

יג - סימן תקנ"א סעיף י"ז

יד - ומיירי גם שאין הפרי ישמר עד שבת הקרובה - מ"ב שם ס"ק ק"א.

טו - עצם פסיקת הרמ"א שמותר לאכול ולברך שהחיינו על פרי חדש שלא ימצא לאחר ט' באב, מוכיחה כספר חסידים ולא כמהרי"ל, שבשלמא לטעמו של הספר חסידים י"ל שמאחר וזמנו של פרי זה הוא רק בימים אלו א"כ הוי כברית מילה שחלה בימים אלו שמותר לברך בה שהחיינו, מאחר ואין התזמון תלוי בו אין בזה את הבעיה שנראה ששמח על הגעת ימים אלו באומרו 'שהחיינו'...לזמן הזה', אולם לטעם המהרי"ל שיש למעט בשמחה, א"כ בשלמא ברית מילה היא שמחה של מצווה ולא ניתן לדחותה, ומאחר ובכל מקרה יקיים את ברית המילה וישמח בה, א"כ אין סיבה שלא יברך עליה שהחיינו, אבל פרי חדש שלא ימצא בשווקים לאחר ט' באב, מה פתאום יהיה לו היתר לאוכלו בימי בין המצרים הרי שיש למעט בשמחה ואין חובה לאכול פירות חדשים, ובאמת המעיין בדרכי משה יראה להדיא שכתב שהיתר זה הוא לא לפי המהרי"ל, ולהדיא כתב המהרי"ל שם 'טוב למנוע מלברך זמן על שום פרי כל בין המצרים כדי למעט שמחה', וא"כ מבואר שהרמ"א פסק כטעמו של הספר חסידים, וממילא אם כבר מברך שהחיינו על פרי חדש שלא ימצא בשווקים לאחר ט' באב (ולא ישמר עד השבת הקרובה) אין מניעה שעל סמך ברכה זו יאכל פירות חדשים נוספים אע"פ שהם כן ימצאו בשווקים לאחר ט' באב ודו"ק.

טז - עלון 'הלכתא רבתא' בין המצרים תמוז תשע"ה

יז - וכן שמעתי מהגרש"א שטרן שליט"א שאע"פ שעל פי שורת הדין מותר לקנות בגדים חדשים עד ראש חודש אב (וכל הנידון הוא בעניין ברכת שהחיינו) מ"מ מנהג ראוי לא לקנות בגדים חדשים כל שלושת השבועות כדי למעט בשמחה, אך אם יש צורך אפשר להקל (עד ר"ח אב)

יח - סימן תקנ"א ס"ק י"ז.

יט - הגהות הגר"א על השו"ע שם.

כ - ובספר לקט יושר (חלק א' אורח חיים עמוד ק"ז) לתלמידו של התרומת הדשן מעיד על מנהג רבו: 'ועשה שהחיינו על הפירות עד אחר י"ז תמוז, אפילו אחר ר"ח אם בא לו דבר חשוב שחביב עליו, ואמר משום דאין מעבירין על המצות'.

כא - והרי זה דומה לפסק המ"ב שם ס"ק צ"ח שהתיר לאכול פרי חדש בשבתות של בין המצרים (והרעק"א כתב שה"ה לר"ח) משום שבלא"ה הגר"א והט"ז מפקפקים בעצם הלכה זו.

כב - ולשון הספר חסידים שהוא מקור הלכה זו הוא 'יש חסידים מחסידים הראשונים שלא היו אוכלים שום פרי חדש בין י"ז בתמוז לט' באב כי אמרו איך נברך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה', ולשון המהרי"ל 'טוב למנוע מלברך זמן'.

כג - עיין לעיל הערה ט"ו וכאמור לעיל המגן אברהם והמשנה ברורה העתיקו את טעמו של הספר חסידים.

כד - חלק א' סימן שס"ב.

כה - עיין שער הציון סימן תקנ"א אות מ"ח.

כו - אמנם בר"ח עצמו וכן בשבת של תשעת הימים מותר לברך שהחיינו על פרי חדש כדלעיל הערה י"ד.

כז - עובדא הוה בבחורה שסגרה וורט בשעה טובה ומוצלחת עב"ג ימים ספורים קודם בין המצרים ומסיבת האירוסין נקבעה לימי בין המצרים, וההורים רכשו לה שמלה חדשה ויפה למסיבת האירוסין, ולא שמו לב לעניין 'ברכת שהחיינו' (שאילו היו שמים לב לכך הייתה מברכת בשעת הקנייה או שהייתה מחדשת את השמלה קודם ימי בין המצרים) וכעת נשאלה השאלה האם יהיה ניתן לה להתיר ללבוש את השמלה החדשה (ומסיבת האירוסין היא קודם השבת הקרובה דאל"ה יכלה לחדש את השמלה בשבת ולברך שהחיינו) ולענ"ד נראה שהיא אכן יכולה ללבוש את השמלה החדשה אחר שהיה זה צורך גדול, וכאמור לעיל עצם חידוש השמלה עד ר"ח אב מותר, ולעניין 'ברכת שהחיינו' יחפשו פרי חדש שלא ישמר עד השבת הקרובה, או בדרך לאירוסין יעברו במחלקת יולדות ויבקשו מאבי הבת (או היולדת) שכאשר מברך 'שהחיינו' כאשר רואה את ביתו בפעם הראשונה יוציא אותה ידי חובת ברכה זו, ואם זה לא מעשי, נראה שהכלה יכולה לברך שהחיינו בעצמה ותסמוך בשעת הדחק על הגר"א שחולק על פסק השו"ע (וגם הט"ז חלק השו"ע משום סברת 'שמא ימות' ונראה שדברי הט"ז שייכים גם לבגד חדש ולא רק לפרי חדש) וגם השו"ע עצמו כתב זאת רק בלשון 'טוב ליזהר' (ומצינו בפוסקים שהתירו כמה היתרים בהלכות בין המצרים לצורך שידוכין ואירוסין) ועדיף טפי לברך שהחיינו על בגד חדש בבין המצרים מאשר לחדש את הבגד ללא ברכת שהחיינו, וראיה לכך מפסק הברכי יוסף (מבוא בשערי תשובה) שמי שבירך על פרי חדש 'בורא פרי העץ' ורק אז נזכר שהוא בימי בין המצרים, יברך 'שהחיינו', הרי לן שעדיף לעבור על הלכה זו של ברכת שהחיינו בימי בין המצרים, מאשר לאכול פרי חדש ללא ברכת שהחיינו, וא"כ ה"ה לעניין בגד חדש, אע"פ שיש מקום לחלק בין מעלת ברכת שהחיינו על פרי חדש מאשר על בגד חדש, אך מ"מ כך נראה לענ"ד לדינא.

סיפור לשבת

המתכבד בקלון חברו...

תחנת הרכבת בעיר ראדום השחירה מרוב אדם. חסידי אוסטרובצה, חסידים מחצרות אחרות, ואף מי שלא נמנו כלל עם חוגי החסידים, נהרו למקום כדי להקביל את פניו של הצדיק והגאון רבי מאיר־יחיאל הולשטוק מאוסטרובצה. רבי מאיר־יחיאל, שכבר מילדותו כונה בפי כול 'העילוי מוורקה' ושפלפוליו נודעו בכל רחבי פולין בזכות חריפותם הנדירה, הסתופף - בעקבות אביו, אופה כעכים עני מרוד וירא־שמים - בצילו של הצדיק הקדוש, רבי אלימלך שפירא מגרודז'יסק. לאחר פטירתו של הצדיק מגרודז'יסק, נתנו חסידים רבים את עינם ברבי מאיר־יחיאל, שבינתיים התמנה לרבה של אוסטרובצה. כך אפוא נתעטר רבי מאיר־יחיאל בעטרת האדמו"רות ובנזר הרבנות גם־יחד. בתוך זמן לא־רב גדלה והלכה עדת חסידי אוסטרובצה, עד כי היו ערים שונות בפולין שבהן רוב מוחלט של תושביהן היהודים נמנה עם חסידיו של רבי מאיר־יחיאל.

סיבת בואו של האורח הנערץ לראדום נעוצה הייתה במאורע אחר, חשוב ומרכזי מאוד בחיי הקהילה היהודית המקומית. זמן קצר קודם לכן נתפנה כס הרבנות של ראדום ויהודי העיר תרו אחר תלמיד־חכם בעל שיעור־קומה שישמש להם רב ומורה. מועמדים רבים, כשבעים במספר, נבחנו ונדחו, עד כי לבסוף נותרו על כפות המאזניים שני מועמדים - רב נכבד, שהיה גדול בתורה, ורבי אליהו, רבה של גריצה, שגדולתו בתורה הייתה מן המפורסמות. רבי אליהו נמנה עם המסתופפים בחצר אוסטרובצה והיה מהיושבים ראשונה לפני רבו, רבי מאיר־יחיאל. בראדום התקיימה באותם ימים קהילה גדולה ומגובשת של חסידי אוסטרובצה ומטבע הדברים שאפו אנשיה של קהילה זו למינויו של איש־שלומם, רבי אליהו, לתפקיד הנכבד. הללו אף פעלו בכיוון זה.

בהתקרב מועד ההכרעה הזמינו ראשי הוועד שעל כתפיו הוטלה משימת בחירת הרב, את שני המועמדים לעשות שבת בראדום, כדי שהכול יוכלו להתרשם מהם באורח ישיר ובלתי־אמצעי. לשבת הראשונה הוזמן המועמד האחד. לשבת שלאחר מכן הוזמן רבי אליהו מגריצה. כדי לקדם את סיכוייו של רבי אליהו יצאה משלחת של חסידי אוסטרובצה אל רבם, רבי מאיר־יחיאל, בבקשה כי ייאות לעשות גם־כן את אותה שבת בראדום. מאחורי הבקשה עמדה המחשבה כי נוכחותו של רבי מאיר־יחיאל בעיר תעצים את הרושם שיעשה תלמידו, רבי אליהו, על תושבי ראדום ותיתן דחיפה נוספת למועמדותו. ואכן, רבי מאיר־יחיאל שהיה אדם רך וגם העריך הערכה אמיתית את תלמידו רבי אליהו, נעתר להפצרות חסידיו ובא לשבות בראדום. עם הגעתו לתחנת־הרכבת קידם המון רב את פניו. משם ליווהו הקהל אל אכסנייתו, בתהלוכה רבת רושם אשר הטביעה חותם של התרגשות קדושה ושל כבוד־התורה על העיר כולה. בערב אותה שבת שוחח רבי מאיר־יחיאל עם ראשי חסידיו בראדום והתעניין אצלם לתומו בשמות המועמדים ובסיכוייהם. מפיהם נודע לו כי מול תלמידו מתמודד עתה רק מועמד אחד. "נו?", הוסיף הצדיק להתעניין, "ולהיכן נושבת הרוח?". "בעזרת ה' משוכנעים אנו כי רבי אליהו ייבחר, שכן בשבת שעברה נכשל המועמד השני בלשונו בעת שדרש לפני הציבור, והדבר פגם ברושם הטוב שביקש להותיר על התושבים", אמר מאן־דהו בעיניים נוצצות וחבריו החרו־החזיקו אחריו. רבי מאיר־יחיאל הקשיב לדברים בפנים חתומות. לאחר מכן נפרד מחסידיו כדי להשלים את הכנותיו לשבת העומדת לפרוש את כנפיה.

שבת מרוממת מאוד עברה על יהודי ראדום, שהתקבצו בהמוניהם כדי ליהנות מזיו קדושתו של רבי מאיר־יחיאל וכדי לשתות ממעיינות תורתו. לכך נוספה גם הדרשה הנהדרת שנשא בצהרי השבת המועמד מגריצה. הייתה זו דרשה נהדרת שכבשה את לב כל שומעיה. תחושת הצלחה מסחררת אפפה את העסקנים שפעלו לבחירתו. עתה היו משוכנעים מעל לכל ספק בניצחונו של רבי אליהו. בצאת השבת, שעה קלה קודם שרבי מאיר־יחיאל מאוסטרובצה עזב את ראדום, שבו ונכנסו אליו ראשי חסידיו בעיר, כדי להודות לו על שהטריח את עצמו לבוא אליהם. בתוך כך גילה אחד החסידים, כי בדרך־לא־דרך הגיע לידיו "מידע לא מחמיא" על המועמד המתחרה. "אם נצרף לכך גם את ההופעה הלא־מרשימה שלו בשבת שעברה ומול זה נעמיד את השבת המרוממת שחווינו ואת הופעתו המצויינת של רבי אליהו - בחירת ידידנו מובטחת", אמר. לשמע הדברים נתכרכמו פניו של רבי מאיר־יחיאל. "יקיריי", פנה הצדיק אל הסובבים אותו ועל פניו ארשת צער. "חבל על הזמן ועל המרץ שאתם משקיעים בעניין. כבודו של רבי אליהו מגריצה במקומו מונח, אך בלי ספק המועמד השני הוא שייבחר". דבריו הבלתי־צפויים של רבי מאיר־יחיאל הכו את הנוכחים הלם ותדהמה. "כלומר?... למה ירמזו דברי רבנו?...", שאלו במבוכה רבה.

"אינני רומז דבר, אלא אומר מפורשות, כי המועמד השני הוא שייבחר", הבהיר הצדיק כנביא הצופה בוודאות את

המשך בעמוד הבא...

העתיד. רבי מאיר־יחיאל סקר את הסובבים אותו והוסיף: "למעשה, הייתי משוכנע בזה כבר בערב שבת, בשומעי אתכם מתכבדים בקלונו של המועמד המתחרה. כבר אז חשתי כי אפסו סיכוייו של רבי אליהו חברנו, שכן אי־אפשר להיבנות מקלונו של הזולת, על־אחת־כמה־וכמה כאשר מדובר בתלמיד־חכם מובהק. מפני כבוד השבת וכדי שלא להעכיר את רוחכם לא אמרתי לכם זאת כבר אז. אולם עתה, כשאני שומע אתכם חוזרים שוב ושוב על דברים ברוח דומה, סמוך ובטוח הנני כי דווקא המועמד השני ייבחר"... לא חלפו ימים רבים ותחזיתו של הצדיק מאוסטרובצה התממשה. לפתע, בלי כל סיבה גלויה לעין, התהפכה הקערה על פיה וקרנו של המועמד השני עלתה בעיני הוועד הממונה, והוא בחר בו לתפקיד הרם. לימים אמר הצדיק רבי מאיר־יחיאל מאוסטרובצה לחסידיו, כי "את הסיפור הזה מצווה לפרסם!... אילו היה בכוחי, הייתי מדפיסו בקונטרס מיוחד ומפיץ אותו ברבים". עוד הוסיף ואמר לשומעי לקחו: "ולא זו בלבד שבגלל ההתכבדות בקלונו ובכישלונו של אותו רב גדול בתורה, זכה הלה בכס הרבנות בראדום, אלא מאז והלאה היו אנשי־שלומנו, בני ראדום, תלויים בו באופן מודגש. לעיתים תכופות ביותר אירעו דברים שאילצו אותם לפנות אל הרב ולבקש את עזרתו. פעם אחת נזקקו לו כדי להשפיע על קצין־העיר, פעם אחרת נדרשה עזרתו בהשפעה על מושל המחוז וכו' וכו'. על־כורחם נדרשו הם לשחר לפתחו ולעמוד לפניו ביראת־כבוד ובהכנעה"...

מאת הרב זלמן רודרמן הי"ו, מתוך הסדרה החדשה 'בין הדגים לזמירות'

שביבים / שאול שיף

בזכות פיקוח נפש שלא היה

בימים אלה חל היארצייט של הגרי"י נויבירט זצ"ל אבי היצירה הנפלאה של הספר "שמירת שבת כהלכתה", שהופץ במליוני עותקים בכל העולם. הוא אף עורר רבות על הקדמת כניסת השבת והקדמת מנחה בערש"ק, ומאד הפריע לו שעושים מלאכות לאחר זמן הדלקת הנרות, ובפרט בפרהסיא. כמו כן לפני עידן צופרי השבת החשמליים, הנהיג בשכונת בית וגן שיהיו חצוצרות עוברות סמוך ונראה לזמן הדלקת נרות, כדי לעורר את התושבים לקבל שבת בזמן. החיבה של הגרי"י נויבירט זצוק"ל להלכות שבת נבעה מכך, שבמהלך השואה בעת שהסתתר עם משפחתו במשך כשלש שנים בלי לצאת מהבית, היו עמו רק גמ' כתובות ומשנה ברורה חלק ג', שבו למד אלפי פעמים באותם ימים חשוכים. בזמן השואה אף יצר לבדו לוח שנה עברי שיוכלו לדעת על פיו מתי חלים החגים והצומות, ואף המחתרת היהודית השתמשה בלוח זה, שהתברר לאחר המלחמה כמדוייק. ישנם שלושה סיפורים נפלאים בקשר לשבת שאירעו עם משפחתו במהלך השואה.

אביו הגאון הגדול, רבי אהרן זצוק"ל שכיהן כרב בגרמניה, ניסה למלט את אחותו, שהיתה בעלת מראה ארי ויכלה להסתובב בחופשיות בין הגויים, להיות עוזרת בית אצל משפחות. המטרה היתה שלפחות אחד מבני המשפחה ישאר לפליטה. יום אחד היא הגיעה לעבוד בביתו של שופט בבית המשפט ההולנדי, והתלוננה לאביה שהיא נצרכת לעבוד קשה בשבת, עקב הכנתם את חגם החל ביום א'. אביה זצוק"ל החליט להחזירה לביתו, למרות שאצל הגויים היתה בטוחה יותר... כדי שלא תחלל שבת. היא חזרה ביום ו', ובשבת שלאחר מכן נפגע בית אותה משפחה בפגיעה ישירה בהפצצה אוירית וכולם נהרגו...

סיפור נוסף שהציל את אביו זצוק"ל: יום אחד אביו לא הרגיש טוב והרופא נתן לו מרשם לתרופה נגד הכאבים שחש בהם, בנוסף ביקש אביו מהרופא גם מרשם לרעל נגד עכברים שסבלו מהם. בליל שבת אביו רצה לקחת את התרופה שלו, וראה שטעמה מר מאד, והחליט שאין ליטול דבר מר בשבת, ולכן יתחיל ליטול את התרופה ביום ראשון. למחרת כששוב ביקר הרופא בביתם, ראה שהרוקח טעה והחליף את התרופות, והביא לו את הרעל במקום תרופה, וכמה שמח אביו שהתברר שבזכות שמירת שבת ניצל לחיים...

סיפור נוסף שהיה בסיום השואה: חיפשו מנין לתפילת שבת לאחר תקופה ארוכה שלא היתה אפשרות לכך ולפתע הופיעה מכונית עם חיילים יהודים שרצו להצטרף למניין, אבל אביו הקפיד שלא להשלים מנין עם מחללי שבת והעדיף להתפלל ללא מניין, למרות שקיווה בכל שאיפתו להתפלל במניין אחרי כל כך הרבה שנים של בדידות... (וכמו שנפסק במשנ"ב סי' נ"ה ס"ק מ"ו). הסיבה להוצאת הספר על הלכות שבת היתה עקב כך, שבסיום המלחמה כשנסע לבדו לארץ ישראל, לאחר שבועות רבים של חציית גבולות, אולץ ע"י המארגנים לעלות לאוניה בשבת עקב חשש לפיקוח נפש כביכול, וכשהתברר השקר בדבר, שרק רצו שהקבוצה החרדית תחלל שבת, החליט שאם ינצל יעשה משהו עבור השבת... וכך זכינו לספרו החשוב על השבת.

(מתוך 'אוסף גליונות' חוקת תשע"ח)

"לא נגרם נזק לשום יהודי"

במהלך ביקורו השלישי של הרבי ה'אמרי אמת' מגור בארץ ישראל בשנת תרפ"ז, פקדה את הארץ רעידת אדמה. הדבר היה ביום שלישי לפרשת פינחס. אחר הצהרים התרחשה רעידת אדמה שהורגשה היטב בירושלים. עוד קודם לכן דיווחו העיתונים כי צפויה

רעידת האדמה, אלא שהרגיעו את התושבים כי מדובר ברעידת אדמה קלה ואין כל מקום לחששות. כשהודיעו על כך לרבי, נענה ואמר: "הקדוש ברוך הוא מביא רעידת אדמה כדי שיפחדו ממנו, ואילו אתם באים ואומרים שאין מה לפחד?" את רגעי האימה והאנדרלמוסיה ששררו באותה שעה הטיב לתאר הרב פינחס לוין: "אחרי הצהרים היתה רעידת אדמה. מראה חוצות ירושלים היה כשדה מלחמה. מהומה גדולה. כולם רצים ואינם יודעים לאן. אותם שבבתים נסים חוצה, ומהרחובות נסים להיפך. אני ור' יודל כץ הלכנו אז לקנות כרטיסי אנייה בשביל אדמו"ר שליט"א. הלכנו תיכף לבית א"ש ואמר אשר הרעש הקיץ אותו משנתו ודומה כמו אוטובוס נוסע מתחת להבית ורוצה להפוך את הבית.

"בהאכסניה שלנו היה היזק גדול, ב"ה שלא הזיק לשום יהודי, כן לערבים. אחר איזה שעות היה א"ש בבית ר' מיכאל, ועמדנו שם בחדר והיה עוד פעם רעידה, אבל היה באופן קל ולא הרגשנו כבפעם הראשון. "כשנסענו לטייל אחר איזה ימים אמר אדמו"ר שליט"א: 'בחו"ל יורד עתה גשם מלווה בסופות רעמים וברקים, כאן שורר מזג אויר נעים ולא ניתן לברך את הברכות 'שכוחו וגבורתו מלא עולם', לכן באה רעידת האדמה, כדי שניתן יהיה לברך עליה בשם ומלכות".

הגה"צ רבי יצחק הוברמן זצ"ל [גר ברעננה] בספרו 'ברכה משולשת', מביא תיאור ייחודי שכתב חסיד אלמוני שהתלווה אל הרבי במסעו ונכח במקום בשעת רעידת האדמה, וכך הוא מספר: "שלשה ימים קודם הרעש היה האדמו"ר מסוגר ופניו היו בוערים כאש להבה ולא דיבר עם שום בן אדם, והאנשים שהיו עמו ראו אשר יהא חדשות בעולם, כי מעולם לא ראו אותו בוער ומתבודד כמו בימים הללו. גם בשבת הזה היה סגור ולא הניח אצלו שום אדם, רק השמש שהביא לפניו הסעודה, והשמש אמר שפניו בוערים עוד יותר מכל השבוע עד שנפל לחלשות מחמת הרעדה. "גם בעת הרעידה היה סגור, וכאשר הבית התחיל להתנועע כלולב והספרים נפלו מהארגזים, התחילו לנקוש על דלת חדר אדמו"ר כי יראו שלא יאונה לו מאומה, ופתח הדלת במנוחה כאילו לא היה שום דבר, ואמר בזה הלשון: 'האט נאהר קיינעם נישט גשאדט', פירוש: לאף אחד זה לא הזיק. "ובאמת הוא פליאה גדולה, שבעוד שהיו שם ז' מאות הרוגים לא היה לשום בר ישראל נזק אפילו באצבע קטנה. ולאחר איזה ימים שהייתה עוד הפעם רעידה קטנה, נתחבאו הערבים אצל היהודים, ממש כאשר היה במצרים".

(מתוך כתבתו של הרב שמעון טיקוצקי ב'המבשר תורני' במדבר תשע"ד)

ספירט כמרפא לעיניים

סיפר הגה"ח רבי ברוך שמעון רוטשטיין שליט"א: בסמוך לביתנו בשכונת מאה שערים, התגוררה שכנה שסבלה מאד ממיחושים בעיניה. כאביה התעצמו מיום ליום וראייתה נחלשה עד למצב של עיוורון מוחלט ר"ל. מי שטיפל בה במסירות היה רופא העיניים המפורסם ד"ר טיכו, שנחשב באותה תקופה למומחה הגדול ביותר לעיניים במזרח התיכון, אך גם הוא לא הצליח להביא מזור לעיניה.

בצר לה פנתה לרבינו הרה"ק רבי שלמה מזוועהיל זי"ע וביקשה על נפשה שיושיענה בצרתה הנוראה. לפליאתה הרבה נענה רבינו זי"ע ואמר לה, שעליה לשטוף את עיניה שלש פעמים עם ספירט (אלכוהול). כמי שלא נמנתה על משפחה חסידית, היא נבהלה מאד לשמוע את תשובתו. הרי גם עיניים בריאות לחלוטין יכולות להיפגע פגיעה אנושה משטיפתן באלכוהול. לכן גם לא מיהרה לקיים את הוראתו בקודש. אולם ככל שחלף הזמן ומצב העיניים לא הוטב, החליטה שאין לה מה להפסיד מלקיים את הוראתו. אזרה עוז והתחזקה באמונת צדיקים ושטפה את עיניה באלכוהול שלש פעמים - בדיוק כפי שהורה לה רבינו זי"ע. והנה אירע לה נס גלוי והיא חזרה לראות בעינה כאחד האדם!

כשהגיע מועד התור שנקבע לה לביקורת אצל ד"ר טיכו, החליטה להיבדק על ידו ולשמוע את חוות דעתו. כשנוכח ד"ר טיכו לראות שראייתה שבה אליה והיא רואה בעיניה כמי שמעולם לא חלתה, התפלא על כך מאד, וכששמע איך נרפאו עיניה ב"שטיפת אלכוהול" נדהם למשמע אזניו ושאל אותה: וכי ירדת מדעתך?! מיהו הרופא שנתן לך רעיון הזוי שכזה?! אמנם כשהשיבה שהרבי המתגורר בשכונת בית ישראל הוא שהדריך אותה לעשות זאת כדי לרפא את העיניים, נענה הרופא ואמר: "מיט וואנדערליכע וועגן האבן אונז נישט קיין מושג" [עם דרכים פלאיות שכאלו אין לנו כל מושג].

אוסיף עוד מעשה פלא ששמעתי מאמי ע"ה שהיה במשפחה זו. אחיה הצעיר של אישה זו חלה ר"ל בצרעת, ומי שמכיר את תולדות הישוב בתקופה ההיא יודע, שלדאבון לב רבים היו אלו שסבלו ממחלה זו שנחשבה אז לחשוכת מרפא. גם הוא פנה בצר לו לרבנו הרה"ק רבי שלמה זי"ע וביקש את ברכתו לרפואה שלמה. רבנו ציווה עליו למרוח משחה כלשהי על גופו, ומיד כשמרח את המשחה פרחה כל הצרעת מגופו והבריא כביום היוולדו.

(בשיחה עם הרה"צ ר' יעקב לייב גולדמן הי"ו בן כ"ק מרן אדמו"ר מזוועהיל שליט"א)

העדיפו את הגביר על פני היתום

אחד מהדברים שהיה הגרב"צ פלמן זצ"ל מעורר בימי בין המצרים, הוא לדברי המשנה באבות (פרק א' משנה ו') "הוי דן את כל האדם לכף זכות", שאילו היה אדם דן את חברו לכף זכות היו מתבטלים הרבה מהמחלוקות והמריבות, שפעמים רבות אדם עושה מעשה או אינו עושה מעשה ואינו מכוון בזה לשום דבר רע כלפי חברו, ואילו חברו בטוח שכל כוונתו היתה כנגדו, ומחמת כן פותח במריבה כנגדו, ומכאן הדברים יוצאים מכלל שליטה. ואם היה מלכתחילה דן את חברו לכף זכות, לא היה חושב שהדברים מכוונים כנגדו, ולא היה פותח במריבה, והיה ממשיך לחיות בנחת ובשלווה. והביא על כך בשם מרן החפץ חיים זצ"ל שאמר שהקב"ה ברא בעולם "סברא עקומה" כדי לדון את השני לכף זכות, שהרבה פעמים בסברא ישרה לא נראה כאן שום צד זכות, אבל כדי לדון לכף זכות צריך להשתמש גם בסברא עקומה, ולחשוב מחשבות ולערוך סברות הדנות לכף זכות. והיה הגרב"צ מביא על כך כמה עובדות, שהרבה פעמים דווקא הסברא העקומה שבהשקפה הראשונה אינה נראית כמסתברת, היא היתה הנכונה, ונביא אחת מהם. בימי בין הזמנים של חודש אב יסד מרן הרב מפוניבז' זצ"ל בישיבה את 'ישיבת ירחי כלה' למשך שבועיים, אשר אנשים מכל קצוות הארץ והעולם היו במשך השבועיים הללו עוזבים את כל עיסוקיהם, ובאים לישיבה ללמוד ולעמול בתורה מבוקר ועד ערב. בימים הללו היו בישיבה אורחים רבים, חלקם אף היו מהנגידים הגדולים התומכים ועומדים בכל עת לימין הישיבה, שגם הם באו ככל ההמון להיות שבועיים בשנה "בני ישיבה". באחת מהשנים היה בישיבה בחור יתום

שהתחתן בימי בין הזמנים, והעליה לתורה בשבת שלפני החתונה התקיימה בתפילת שבת בהיכל הישיבה. באותה שבת, שהיתה שבת 'ירחי כלה' התפילה בישיבה היתה מלאה במיוחד, הן מצד אורחי החתן וחברו, והן מצד אורחי ה'ירחי כלה'. בקריאת התורה כשהגיע הזמן לעלות לתורה, החתן עלה לתורה באחת מהעליות, ואת העליה האחרונה, ה'מפטיר', שבדרך כלל מיועדת לחתן קיבל אחד מהנגידים החשובים שבאו ל'ירחי כלה'. לאחר התפילה עמדו כמה מהחברים של החתן ודיברו על כך בפליאה שהגבאי דחה את החתן מעליית המפטיר, בשביל לתת את זה לאחד מהנגידים, והיה זה פלא בעיניהם איך דוחים חתן מהעליה שמיועדת עבורו בשביל חשבונות מחשבונות שונים. ובפרט שהחתן דידן יתום הוא ואין מי שידאג בעבורו כל צרכו. תוך כדי שהם עומדים ומדברים, עבר על ידם הגבאי של העליות, ניגש אליו אחד מהחברים ושאלו לסיבת הדבר שהחתן לא קיבל את עליית המפטיר. הגבאי השיב כי באמת לפי התוכנית החתן היה אמור לקבל את עליית המפטיר כנהוג, אלא שלפני התפילה ניגש אליו החתן ואמר לו, שמכיון שיש היום בישיבה הרבה אורחים הרי הוא חושש שמאוד יתרגש בעלותו לתורה ומתוך כך יתבלבל ולא יתנגן לו הברכות של ההפטרה כמו שצריך, על כן כדי למנוע ממנו את הבושה הזו הוא מבקש שיתן לו עליה רגילה בתוך שבעת העולים, ואת המפטיר יתן לאדם אחר. והנה, אם בשעת מעשה לפני שפגשו את הגבאי, היה קם אחד ואומר "אולי החתן בעצמו ביקש שלא יתנו לו את העליית המפטיר, משום שחשש שיתבלבל בברכות ההפטרה", היו כולם דוחים את דבריו. הרי עשרות ורבבות עולים מידי שבוע בשבוע, וכמעט אין מי שיתבלבל בניגונים, ובפרט חתן זה שהוא אחד מהבחורים החשובים בישיבה, למה בכלל שיחשוש להתבלבל. אבל זו באמת היתה האמת!

(שלמים מציון)

בסוד שיח

כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

עיצוב ועריכה גרפית:
גיל ויין עיצוב גרפי

נשמח לקבל תגובות והערות מהקוראים
בדואייל: besod@013net.net